

АНАЛІЗ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КРАЇНИ МАГРИБУ

Дрозд А. О.,
*аспірант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Вступ. У Франції протягом більше 200 останніх років засновувалися різні інститути. За часів консулату (1799-1804 рр.), Першої імперії (1804-1814 рр.), Другої імперії (1852-1870 рр.) в якості контрольних органів - сенати, що не відрізнялись будь-якою ефективністю. У період

Третью Республіки конституційні закони 1875 р не передбачали конституційного контролю, хоча тоді до парламенту була внесена маса законопроектів про заснування даного органу.

В період Четвертої Республіки (Конституція 1946 г.) був заснований Конституційний комітет, який був скоріше політичним, ніж юридичним органом. Створений на чолі з Президентом в складі Голови Ради Республіки і депутатів палат Парламенту він мав право дати відповідь тільки на одне питання - чи не припускають закони, прийняті Національними зборами, перегляду Конституції. При позитивному рішенні закон надсилався до Національних зборів для нового розгляду.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Тематика є досить поширеною у дослідженнях вітчизняних та міжнародних науковців. Свою увагу цьому питанню приділили ряд вчених, а саме: А. Портнов, Клишас А., Гергелійник В., Малиновський В., Лотюк О та інші.

Метою статті є аналіз законодавчих та доктринальних положень французької моделі конституційного контролю, вплив інституту на державу Магрибу та їх функціонування.

Результати дослідження. Заснування Конституційної Ради Основним законом п'ятої Республіки (1958 р) стало помітною віхою нової державності. Перш за все слід зазначити, що в юридичній літературі наводяться переконливі аргументи щодо віднесення французької моделі конституційного контролю до європейської. Головний аргумент полягає в тому, що конституційна юстиція за європейської моделі, як це передбачено і Конституцією П'ятої Республіки, виділяється із загального правосуддя і здійснюється не судами загальної юрисдикції, а спеціалізованими органами. За рахунок цього процедура вивчення обставин справи є раціональнішою, ніж в американській моделі.¹

Причиною цьому є те, що на відміну від американської моделі, в європейському варіанті органи конституційної юстиції покликані вирішувати лише конституційно-правові питання і це позбавляє їх необхідності одночасно вирішувати нерідко складні питання кримінального, цивільного чи іншого права.²

Зупинимося детальніше на повноваженнях Конституційної ради Франції, щоб в повній мірі осягнути її важливість.

¹ Портнов А.В. Особливості французької моделі конституційної юстиції / А. В. Портнов // Адвокат. - 2012. - № 8. - С. 8. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_8_1

² Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України : дис. ... канд. юрид. наук / В. О. Гергелійник. - К., 1999. - с. 40

Нормоконтроль Конституційної Ради Франції поділяється на обов'язковий і факультативний. В обов'язковому порядку перевіряється відповідність Конституції органічних законів і регламентів палат Парламенту. Прості закони перевіряються факультативно: по-перше, в разі розмежування законодавчої (парламентської) і виконавчої (урядової) областей; по-друге, в разі розбіжностей між Урядом і головами палат Парламенту. За невеликим виключенням і обов'язковий, і факультативний контроль є різновидом попереднього.¹

Наступний конституційний контроль проводиться тоді, коли переданий на розгляд Ради закон змінює раніше прийнятий і діючий акт. У цьому випадку Рада контролює конституційність і даного акту.³

У факультативному порядку Конституційна Рада Франції аналізує акти, що стосуються міжнародних відносин: закон про ратифікацію і сам міжнародний договір.³

Показово, що в Конституції Франції безпосередньо немає такого повноваження як надання Конституційною Радою офіційного тлумачення Конституції.

У загальному обсязі роботи Конституційної Ради далеко не останнє місце займає діяльність в сфері обрання (призначення) вищих державних органів (посадових осіб) і проведення національних референдумів. Відповідно до статті 58-3 Конституції Конституційна Рада стежить за правильністю обрання Президента, вона розглядає протести і оголошує результати голосування.³

Конституційна Рада на підставі статті 59 Конституції виносить рішення про правильність обрання депутатів і сенаторів в разі його оскарження. Заява може бути подана будь-яким виборцем, внесеним до виборчого списку округу, обрання від якого оскаржується в 10-денний термін з часу оголошення результатів голосування.

Конституційна Рада стежить за правильністю проведення референдуму і оголошує його результати (стаття 60 Конституції). Повноваження в цій сфері мають консультативний і юрисдикційний характер. Перш за все, Уряд проводить консультації з Конституційною радою про організацію проведення референдуму. Рада негайно повідомляється по всіх намічених заходах і має право подати свої зауваження щодо переліку організацій, які можуть використовувати офіційні засоби агітації. Конституційна Рада спостерігає за проведенням операцій при голосуванні.

¹ Малиновский, В. А. Конституционные Советы Казахстана и Франции: некоторые грани сравнения / В. А. Малиновский // Құқық және мемлекет=Право и государство. - 2013. - № 2. - С. 29.

Залежно від серйозності порушень Рада може або затвердити та оголосити результати голосування, або повністю або частково анулювати їх.³

Конституційна Рада, як бачимо, відправляє діяльність, яка в Україні відається Центральній виборчій комісії.

У Франції лише 23 липня 2008 Конституція була доповнена статтею 61-1 такого змісту: «Якщо в зв'язку з розглядом будь-якої справи в суді робиться твердження про те, що те чи інше положення закону завдає шкоди гарантованим Конституцією правам і свободам, запит про це може бути переданий до Конституційної ради Державною радою або Касаційним судом. Конституційна рада виносить рішення у встановлений термін.

Згідно Конституції, положення, оголошене неконституційним на підставі 61 статті (за результатами нормоконтролю органічних або простих законів), не підлягає ні промудльгації, ні застосуванню. Положення, оголошене неконституційним на підставі статті 61-1 Конституції (за зверненням Державної ради або Касаційного суду), скасовується з моменту опублікування рішення Конституційної ради або з більш пізньої дати, встановленої в цьому рішенні.

У роботах, присвячених Конституційній Раді Франції, часто зазначається, що серед європейських держав «тенденція до ослаблення впливу судової влади в порівнянні з країнами загального права найбільш яскраво проявилася саме у Франції».¹

Окрему увагу приділимо розгляду інституту конституційного контролю країн Магрибу, адже саме на них мала найбільший вплив правова система Франції колишньої метрополії. Не дивно, що саме французька модель конституційної юстиції була відтворена в більшості країн, що відносяться до Великого Магрибу - в Алжирі, Мавританії, Марокко і Тунісі. Виняток в цьому відношенні складає лише Лівія, чия інституційна система мала особливу специфіку. Настільки послідовне звернення до французької моделі пояснюється перш за все тим, що аж до самого кінця колоніальної епохи у французькій Північній Африці проводилась правова політика асиміляції: французька адміністрація брала управління колоніями на себе, відтворюючи при цьому французькі правові інститути. Тому не дивно, що в багатьох країнах Північної і Західної Африки навіть після набуття ними незалежності

¹ Клишас А.А. Конституционный контроль и конституционное правосудие зарубежных стран: Сравнительно-правовое исследование: Монография / А.А. Клишас; Под общ. ред. В.В. Еремяна. – М.: Международные отношения, 2007. – С. 207.

простежується сильний вплив французького права, багато інститутів характерні особливості якого сприйняті місцевими правовими системами практично без змін.

Так, в Алжирській Народній Демократичній Республіці, Ісламській Республіці Мавританія, Королівстві Марокко і Туніській Республіці Конституційний контроль здійснюється таким спеціалізованим органом, як Конституційна рада - орган конституційної юстиції. Своєрідність цієї моделі виражається насамперед у тому, що спеціалізований орган Конституційного контролю має в деякому роді двоїсту природу і вихід за рамки «класичної» континентальної моделі органів Конституційного Правосуддя.

Рецепція, становлення і розвиток інститутів конституційного контролю в країнах Великого Магрибу зайняли не одне десятиліття. Найбільш тривалою є історія існування спеціалізованого органу конституційного контролю Марокко: вона налічує без малого півстоліття. Перший орган, в чю компетенцію входив конституційний контроль, з'явився в Марокко ще в 1962 році, тобто менше ніж через десятиліття після здобуття країною незалежності. У 1962 р була прийнята Конституція Королівства, яка передбачала створення в рамках Верховного суду Марокко спеціальної Конституційної палати, на яку покладалися функції конституційного контролю. В ході конституційної реформ 1992 року палата була перетворена в Конституційну раду Королівства Марокко, таким чином «впритул» наблизившись до моделі, яка існує у Франції. Відтепер йшлося про окремих, незалежний спеціалізованому орган конституційної юстиції, чії рішення «обов'язкові для всіх представників влади; оскарженню не підлягають».¹ При цьому зміни торкнулися не тільки конституційного статусу, а й повноважень органу конституційного правосуддя, які були помітно розширені.

В інших країнах Великого Магрибу інститут конституційної юстиції виник набагато пізніше. Установа Конституційної ради в Алжирі відноситься до 1989 року, коли була істотно переглянута Конституція країни, в Тунісі Конституційна рада була створена декретом 1987 г.,² в Мавританії ж Конституційна рада була заснована Конституцією 1991 року, коли зробив переворот ще в 1984 р полковник Маауйя ульд Тайя прийняв рішення про необхідність лібералізації економіки Мавританії і переході країни до багатопартійності.³

¹ Конституція Мароко - Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=481>

² Конституція Туніса - Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=1049>

³ Конституція Мавританії - Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=65>

Система конституційного правосуддя країн Магрибу абсолютно очевидно «скроєна» з французької моделі конституційної юстиції. Органи конституційного контролю країн Магрибу створювалися під впливом не тільки французького права в цілому, але і теорії «раціоналізованого парламентаризму» зокрема. Це зумовило включення в текст Конституцій Мавританії, Марокко, Алжиру і Тунісу закритого переліку сфер, які підлягають законодавчому регулюванню. Ст.37 Конституції Франції чітко визначає, що «питання, що не належать до сфери законодавства, носять регламентуючий характер», а ст. 34 вказує, які саме питання відносяться до законодавчої сфері.

Важливо відзначити, що ні в одній з країн Північної Африки, охоплених «жасминовими революціями», конституційна рада так і не пролунала як інститут, на який покладено висока місія забезпечення конституційності передачі влади, захисту конституційно закріплених прав і свобод громадян. У кращому випадку вони сказали своє слово, коли треба було «оформити належним чином» зміни, що відбулися в країні. Так, наприклад, екс-президент Тунісу Зін аль-Абідін бен Алі був спішно усунутий від влади Конституційною радою Тунісу відразу після того, як відмовився від боротьби за владу і втік, в зв'язку з чим рішення виглядало скоріше як відповідь на зміну політичної кон'юнктури, ніж мало правовий характер.

Підсумком двадцятирічного існування органів конституційного правосуддя в більшості розглянутих країн стала загальна незадоволеність їх роботою, констатація недієздатності більшості державних інститутів влади в цілому, авторитарності існуючих режимів і т.п..

Слід окремо зазначити, що проведений аналіз країн «Магрибу» здійснений до початку революційних подій під назвою «Арабська весна». Відповідні події призвели до абсолютної зміни всієї існуючої правової системи відповідних країн, в тому числі конституційного контролю. На цьому етапі проходить перехідний етап розвитку правової системи країн «Магрибу», тому неможливо дослідити всі аспекти діяльності конституційного контролю.

Здійснення конституційного контролю в Франції можна віднести до квазісудового інституту конституційної юстиції. Конституційна рада Франції монополізує функції конституційного контролю і конституційного правосуддя, фактично стала свого роду контрзаконодавцем і має значний вплив на правову систему Франції.

Науковий керівник: Захарченко Петро Павлович, доктор юридичних наук, професор кафедри історії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.